

УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Чебанова Наталія Володимирівна

УДК: 336.764.1:656.2

**СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ПІДПРИЄМСТВ ЗАЛІЗНИЧНОГО
КОМПЛЕКСУ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Харків – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Українській державній академії залізничного транспорту
Міністерства транспорту та зв'язку України

Науковий консультант:

доктор економічних наук, професор

Дикань Володимир Леонідович,

Українська державна академія залізничного транспорту,
завідувач кафедри економіки, організації і управління
підприємством

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор

Чекаловець Віктор Ігнатович,

Одеський національний морський університет, завідувач
кафедри економіки підприємства і підприємництва;

доктор економічних наук, професор

Шинкаренко Володимир Григорович,

Харківський національний автомобільно-дорожній
університет, завідувач кафедри менеджменту;

доктор економічних наук, доцент

Бараш Юрій Савелійович,

Дніпропетровський національний університет
залізничного транспорту ім. академіка
В. Лазаряна, завідувач кафедри обліку, аудиту та
інтелектуальної власності.

Захист відбудеться « 23 » жовтня 2009 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 64.820.05 Української державної академії залізничного транспорту за адресою:
61050, м. Харків, майдан Фейербаха, 7, ауд. 3.501.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Української державної академії
залізничного транспорту за адресою: 61050, м. Харків, майдан Фейербаха, 7, ауд. 2.209.

Автореферат розісланий « 21 » вересня 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.В. Чорнобровка

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В процесі ринкової трансформації національного господарства загострюється проблема забезпечення конкурентоспроможності економіки країни в цілому, її галузей та окремих підприємств і такої її складової як стійка ефективність виробництва та господарювання. Вирішальне значення має розвиток виробничо-технічної бази підприємств, ефективне формування і використання їх активів. Вельми злободенною є ця проблема для підприємств залізничного комплексу (ПЗК).

Перспективи підвищення ефективності виробництва та господарювання в Україні значною мірою залежать від системи управління національним господарством, яка ще не відповідає вимогам ринкової економіки. Особливо важливу роль відіграє стратегічне управління, орієнтоване на досягнення довгострокових фундаментальних цілей економічного розвитку, яке в нашій країні фактично знаходиться на початкових стадіях свого становлення. Центральне місце при цьому займають питання стратегічного управління активами – основними фондами, оборотними засобами та ін.

Проблеми ефективності виробництва і забезпечення управлінських передумов її підвищення активно досліджуються економічною наукою. Різним аспектам цієї проблеми присвячені праці закордонних вчених Л.Абалкіна, Р.Акоффа, С. Брю, Д. Гелбрейта, Л.Канторовича, Д.Кейнса, Д.Львова, К.Макконнеллі, Г.Попова, М.Портера, П.Самуельсона, Р.Фріша, М.Фрідмена, Ф.Хаєка, Й.Шумпетера та ін., а також вітчизняних науковців – О.Амоші, В.Вінникова, С.Галузи, В.Гейця, А.Гриценка, В. Гурнака, Б. Данилишина, В.Диканя, Ю. Кулаєва, А. Золотарьова, Є.Лібермана, І.Лукінова, В.Соболева, О. Тищенко, М.Чумаченка, О.Чухна, Л.Української та ін. Особливості стратегічного управління в транспортній галузі розглядають Ю.Бараш, В.Галабурда, О.Дейнека, Н.Колесникова, Л.Позднякова, Є.Сич, В.Чекаловець, В.Шинкаренко. та ін. Питання формування та використання активів підприємств розглядалися у працях В.Артемова, В. Григор'єва, В.Новікова, І.Островкіна, С.Рижикова та ін.

Однак багато питань стратегічного управління на залізничному транспорті, особливо у сфері регулювання процесу функціонування активів, не вирішено навіть у теоретичному плані. Причому відчувається нагальна потреба створення цілісної концепції стратегічного управління активами підприємств. В зв'язку з цим у межах загальної програми необхідно удосконалити існуючу класифікацію активів та визначити перелік показників їх формування і використання з метою здійснення більш повного, глибокого аналізу та достовірної оцінки активів, їх обґрунтованого планування. Зокрема, чекають на своє вирішення проблеми розробки системи показників оборотності оборотних активів на

всіх стадіях кругообігу вартості підприємств, оптимізації структури джерел інвестування в необоротні активи з урахуванням ступеня їх ліквідності, а також вибору факторів ефективності активів як об'єкта управлінського впливу з метою її підвищення. Суттєві недоліки має такий інструмент державного регулювання фінансово-господарської діяльності ПЗК, як галузева облікова політика, в результаті чого спричиняються помилки при обчисленні деяких статей активу і пасиву їх балансу, а також включаються до складу грошових потоків підприємств елементи фіктивного капіталу, що перекручує аналіз і ускладнює мобілізацію резервів ефективності ресурсно-виробничого потенціалу. Відстає від потреб ринкової трансформації економіки інформаційна база управління активами за критеріями її достовірності і повноти.

Комплекс зазначених вище та деяких інших стратегічних питань господарського управління активами підприємств залізничного транспорту підтверджує актуальність обраної теми, зумовлює вибір мети, завдань, логіки та структури дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до Стратегії комерціалізації Укрзалізниці, Концепції державної програми реформування залізничного транспорту від 27.12.2006 р. Результати дослідження використані при виконанні плану науково-дослідних робіт Української державної академії залізничного транспорту за темами „Розробка методики комплексної оцінки фінансового стану підприємств залізничного транспорту” (номер державної реєстрації 0109U002022), „Розробка рекомендацій до складу наказу про облікову політику підприємств залізничного комплексу” (номер державної реєстрації 0109U002023), „Розробка підходів до управління активами підприємств залізничного комплексу” (номер державної реєстрації 0109U002024). В цих роботах питання стратегічного управління активами та розробка рекомендацій щодо удосконалення облікової політики в залізничному комплексі вирішено автором особисто.

Мета і завдання дослідження. Головна мета дисертаційного дослідження полягає в науковому обґрунтуванні методологічних засад і розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення стратегічного управління активами підприємств залізничного комплексу національного господарства України в умовах його ринкової трансформації.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- розвинути понятійний апарат категорії „активи”;
- удосконалити існуючі теоретичні підходи до класифікації активів підприємств;
- розкрити роль державних органів в управлінні активами ПЗК;

– дослідити розвиток теорії та практичне застосування стратегічного управління економікою та визначити напрями його подальшого розвитку на підприємствах залізничного комплексу;

– розкрити зміст поняття „портфель активів” стосовно ПЗК та показати особливості стратегічного управління ним як цілим, а також його елементами;

– уточнити зміст поняття „амортизаційні відрахування”, їх відображення в фінансовій звітності та їх роль у відтворенні основних засобів;

– встановити фактичне та оптимальне співвідношення джерел інвестування в необоротні активи;

– визначити показники функціонування оборотних активів ПЗК та їх використання в господарському управлінні;

– розкрити місце і роль фінансової звітності ПЗК як інформаційної бази стратегічного управління активами та оцінити її об’єктивність та достовірність на ПЗК;

– виявити напрямки та шляхи удосконалення державного регулювання фінансово-економічної діяльності ПЗК;

– обґрунтувати пропозиції щодо удосконалення галузевої облікової політики як інструменту державного управління господарською діяльністю ПЗК, в тому числі в сфері формування та використання активів;

– розробити і обґрунтувати методичний підхід щодо аналізу достовірності показників балансу підприємства.

Об’єкт дослідження – активи ПЗК України як єдиний комплексний предмет державного регулювання в умовах формування ринкового середовища в залізничній галузі.

Предмет дослідження – удосконалення стратегічного управління активами ПЗК з метою забезпечення їх конкурентоспроможності на ринку транспортних послуг.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дисертаційного дослідження стали фундаментальні положення сучасної теорії управління національним господарством, загальної теорії економічної ефективності, а також закони діалектики і логіки. При вивченні закономірностей та протиріч управління ефективністю залізничного транспорту були використані загальнонаукові методи: *логічного і порівняльного аналізу, узагальнень* - для розкриття змісту і сутності категорії активів підприємства і стратегічного управління ними; *методи групувань, статистичних співвідношень* – для аналізу структури оборотних активів та структури джерел інвестування в необоротні активи; *аналізу і синтезу* – для визначення тенденцій розвитку ресурсної бази ПЗК; *системного та комплексного підходу* – для визначення засад формування стратегії

управління активами ПЗК та обґрунтування галузевої облікової політики; *логічний та історичний методи* – для виявлення тенденцій розвитку основних складових портфеля активів; *аналізу динаміки та інтегрального аналізу* – для оцінки об'єктивності та достовірності фінансової звітності підприємств. Інформаційною базою дослідження стали державні та галузеві нормативно-правові документи, статистичні матеріали Укрзалізниці та окремих ПЗК, наукові праці вітчизняних та зарубіжних фахівців з питань використання ресурсів, стратегічного управління економікою, матеріали науково-практичних конференцій, результати власних досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці нових теоретико-методологічних, методичних та практичних засад удосконалення стратегічного управління формуванням та використанням активів ПЗК України в сучасних умовах. Основні наукові результати дослідження, отримані особисто здобувачем, полягають у наступному.

Вперше:

1. Визначено та розкрито зміст категорії „портфель активів” підприємств залізничного комплексу як сукупності двох різновидів ресурсів у грошовій формі: майнових ресурсів, сформованих, в тому числі шляхом інвестування, з метою отримання економічних вигод; немайнових ресурсів, сформованих шляхом інвестування в інтелектуальні здібності, навички і знання персоналу з метою отримання соціальних вигод, доведено необхідність застосування портфеля активів як цілісного об'єкта централізованого стратегічного управління активами ПЗК.

2. Розроблено структурно-рівневий метод аналізу достовірності та об'єктивності фінансової звітності ПЗК, який полягає в розрахунку показників структури балансу підприємств та аналізі тенденцій їх зміни для забезпечення прозорості інформаційної бази і виявлення напрямків коригування її елементів.

3. Розкрито сутність та призначення галузевої облікової політики як інструменту стратегічного управління активами ПЗК та визначено її головні складові (методологічні засади організації обліку, особливості обліку окремих елементів активів і капіталу підприємств, система контрольних процедур для перевірки надійності та обґрунтованості інформаційної бази, організація впровадження положень щодо облікової політики).

4. На підставі розмежування понять „поточні” та „капіталізовані витрати” визначено економічний зміст амортизаційних відрахувань (знос) та їх роль у формуванні фінансового результату ПЗК та доведено доцільність відображення амортизації у звіті про фінансові результати з одночасним недопущенням її обліку у складі реальних грошових потоків з метою встановлення дійсної величини фінансового результату та забезпечення

адекватного управлінського впливу на нього.

Удосконалено:

5. Уявлення щодо загального змісту поняття „активи” як сукупності матеріально-речових та інших ресурсів у грошовій формі, що утворюються інвестуванням капіталу, контролюються і управляються підприємством, дозволяють одержувати економічні вигоди та відображаються в балансі підприємства.

6. Методичний підхід до внутрішнього управління портфелем активів ПЗК, який, на відміну від існуючих, засновано на розмежуванні індикаторів (показників) їх стану на вартісні (балансова вартість активів, річні амортизаційні відрахування, розмір дебіторської заборгованості, розподіл поточних виробничих витрат на частку, що капіталізується в наступних циклах і йде на оновлення основних фондів, і частку, що не капіталізується, а остаточно споживається в даному виробничому циклі і впливає тільки на прибуток) і нефінансові (сукупність показників, в центрі якої знаходиться термін корисної служби активу).

7. Методичний підхід до державного регулювання діяльності ПЗК на основі розробки додаткових регуляторних документів (положення про організацію інвентаризації цінностей, схеми документообігу за окремими операціями та документами та ін.), спрямованих на підвищення дієвості облікових та контрольних процедур з метою посилення управлінського впливу на ефективність активів.

Дістали подальшого розвитку:

8. Системний підхід до стратегічного управління активами ПЗК за рахунок посилення ролі контрольних процедур при застосуванні концепції бюджетного контролю з новими підходами, відповідно до яких враховуються відхилення від плану (нормативу) окремих видів доходів і витрат, що впливають на ефективність використання фінансових ресурсів та формують фінансові результати.

9. Концепція стратегічного управління активами шляхом обґрунтування пропозиції щодо використання в аналітичній і плановій роботі трьох груп індикаторів (показників) стану активів підприємства, які відбивають залежність ефективності активів від зовнішнього середовища, специфіки вирішуваних управлінських завдань, особливостей економічного стану підприємства.

10. Уявлення щодо комплексу напрямків удосконалення системи стратегічного управління активами шляхом обґрунтування необхідності включення до їх складу таких заходів: розробка та реалізація комплексної програми запобігання порушень та злочинності у фінансовій сфері та дотримання балансу економічних інтересів держави та ПЗК; розробка механізму оптимізації структури джерел інвестування в активи;

формування комплексу нормативних документів, які сприяють ефективній організації економічної діяльності ПЗК через галузеву облікову політику; утворення трьохканальної системи внутрішнього контролю для забезпечення достовірності інформаційної бази підприємств (операційний, інвестиційний, фінансовий контроль); організація галузевих центрів відповідальності і зменшення ризиків управління.

11. Класифікація активів, яка доповнена новими критеріями їх диференціації, що відповідають вимогам ефективного стратегічного управління ПЗК, і ґрунтується: для необоротних фондів – на врахуванні їх впливу на активи, фінансові результати та джерела капіталу; для оборотних активів – на врахуванні їх доходності, ліквідності, швидкості обігу, рівня ринкової оцінки їх вартості.

12. Розрахунки та систематизація сукупності показників використання оборотних активів ПЗК (з уточненням змісту окремих із них), до якої включені показники двох видів: по-перше, показники фактично досягнутого рівня ефективності активів, по-друге, показники, що характеризують ступінь економічного ризику її змінення в майбутньому, - з метою більш повного і коректного аналізу і обґрунтованого планування активів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в обґрунтуванні рекомендацій щодо удосконалення системи управління (аналіз, оцінка, облік, планування, регулювання) процесом підвищення ефективності формування і використання активів ПЗК в умовах їх функціонування в конкурентному середовищі. Самостійне практичне значення також мають розробки щодо: методичних підходів до оцінки достовірності фінансової звітності ПЗК; змісту та напрямків удосконалення галузевої облікової політики; використання в аналітичній роботі ПЗК системи показників функціонування оборотних активів; застосування контрольних процедур при здійсненні бюджетного контролю над окремими видами доходів і витрат, що формують фінансові результати.

Висновки і рекомендації, що містяться в дисертації, частково використані структурами Укрзалізниці (довідка № ИЗМ-12/405 від 19.02.2009 р.) та Південної залізниці (довідка № НЗЕ – 05/37 від 11.03.2009 р.) при формуванні та здійсненні облікової політики галузі, спрямованої на ефективне використання активів ПЗК.

Ряд положень дисертації використовується в навчальному процесі в Українській державній академії залізничного транспорту при викладанні дисциплін: „Стратегічне управління підприємством”, „Управління потенціалом підприємства”, „Економіка підприємства”, „Організація виробництва”, „Економіка залізничного транспорту”, „Стратегічний аналіз”, „Облікова політика підприємства”, „Звітність підприємств”, а також при курсовому і дипломному проектуванні (довідка № 01-12/42 від 16.03.2009 р.).

Особистий внесок здобувача. Всі наукові результати, викладені в дисертації,

отримані автором самостійно. В наукових працях, що виконані в співавторстві, здобувачу належать: обґрунтування нових підходів до управління підприємствами залізничної галузі, зв'язаних з застосуванням показника обсягу приведеної продукції [11]; рекомендації щодо врахування в управлінні залізничною галуззю показника залучення інвестицій [13]; визначення змін в стратегічному управлінні галуззю при врахуванні зниження цін на продукцію для потреб залізниць [14]; обґрунтування системного підходу в стратегічному управлінні активами [18]; розкриття змісту галузевої облікової політики як інструмента державного регулювання діяльності монопольних утворень [20].

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації були апробовані на 11 міжнародних, всеукраїнських та відомчих науково-практичних конференціях, у тому числі: на 63-й науково-методичній конференції ХарДАЗТ і фахівців залізниць „Інформаційно-керуючі системи на залізничному транспорті” (Харків, 2001); на 64-й, 66-й, 67-й міжнародних науково-технічних конференціях кафедр УкрДАЗТ та спеціалістів залізничного транспорту і підприємств (Харків, 2002, 2004, 2005); на I міжнародній науково-практичній конференції „Проблеми міжнародних транспортних коридорів та єдиної транспортної системи України” (Коктебель, 2004); на III міжнародній науково-практичній конференції „Проблеми економіки та управління на залізничному транспорті” (Судак, 2008); на IV міжнародній науково-практичній конференції „Розвиток наукових досліджень - 2008” (Полтава, 2008); на міжнародній науково-практичній конференції „Проблеми та шляхи вдосконалення економічного механізму підприємницької діяльності” (Дніпропетровськ, 2009); на міжнародній науково-практичній конференції „Обліково-аналітичне і фінансове забезпечення корпоративного управління і міжнародний досвід та вітчизняна практика” (Харків, 2009); на 71-й міжнародній науково-технічній конференції кафедр УкрДАЗТ та спеціалістів залізничного транспорту і підприємств (Харків, 2009); на 5 міжнародній науково-практичній конференції „Проблеми міжнародних транспортних коридорів та єдиної транспортної системи України” (Коктебель, 2009).

Публікації. Основні положення і висновки дисертації, всі пункти наукової новизни опубліковані в 42 наукових працях, загальним обсягом – 103 ум.-друк. арк., серед яких: 2 індивідуальні монографії (обсягом 19,1 та 11,1 ум.-друк. арк.); 4 колективних брошури (загальним обсягом 58,1 ум.-друк. арк.); 30 наукових статей, у тому числі 26 статей у наукових фахових виданнях (загальним обсягом 13,9 друк. арк.), з яких 21 написана особисто автором; тези доповідей на 6 конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з вступу, 6 розділів, загальних висновків, додатків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи

складає 650 сторінок комп'ютерного тексту, в тому числі основний текст займає 399 сторінок. Список використаних джерел налічує 304 найменування на 27 сторінках. Матеріали дисертації проілюстровані 17 рисунками (1 повна сторінка) і 79 таблицями (64 повних сторінки) та містить 104 додатки на 224 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, охарактеризовано наукову новизну отриманих результатів, розкрито їх теоретичне і практичне значення, наведені дані щодо апробації одержаних результатів та їх опублікування.

В розділі 1 **„Теоретичні аспекти управління активами підприємств залізничного комплексу”** розглянуто економічну сутність і зміст категорії „активи”, обґрунтовано удосконалену класифікацію активів, визначено управління активами як складової державного регулювання економікою.

Роль залізничної галузі, що має велике соціально-економічне значення, вимагає розробки і впровадження нових підходів до управління підприємствами в ринкових умовах, що неможливо без ефективного управління їх активами, які зумовлюють та забезпечують досягнення основної мети галузі.

Активи розглядаються в роботі як сукупність матеріально-речових та інших ресурсів підприємства в грошовій формі, що відображаються в його балансі, утворюються інвестуванням капіталу, підлягають управлінню з метою одержання економічних вигод від їх використання. „Спроможність приносити економічні вигоди” - це сутнісна ознака активів: якщо ресурси вже втратили цю свою спроможність, їх слід виключити із розрахунку величини вартості активів.

Необоротні активи, основну частину яких становлять основні фонди, а також оборотні фонди, що входять до складу активів, суттєво відрізняються один від одного як предмети стратегічного управління. У зв'язку з цим у роботі наведено класифікацію активів підприємства та їх складових, яка відповідає завданням формування системи стратегічного управління ПЗК.

Класифікацію необоротних фондів підприємства проведено шляхом їх групування за критеріями впливу на вартість активів, фінансові результати та джерела капіталу. Це дає можливість при стратегічному управлінні необоротними фондами чітко спрямувати управлінські дії на ту групу активів і капіталу, що найбільш впливає на чинники, через які

здійснюється управління. Крім того, такий підхід до класифікації дозволяє відстежити зміни у фінансовій звітності підприємств, основною вимогою до якої є адекватність, тобто достатність та чітке уявлення щодо мети їх використання. Нижче наведені головні елементи схеми класифікації необоротних фондів, пристосованої до потреб стратегічного управління ПЗК (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація необоротних фондів підприємства як предмета стратегічного управління

Класифікація оборотних активів також була проведена з урахуванням забезпечення її відповідності вимогам управління активами в умовах ринкових відносин. Розроблена в дисертації класифікація оборотних активів у підсумковій формі наведена на рисунку 2.

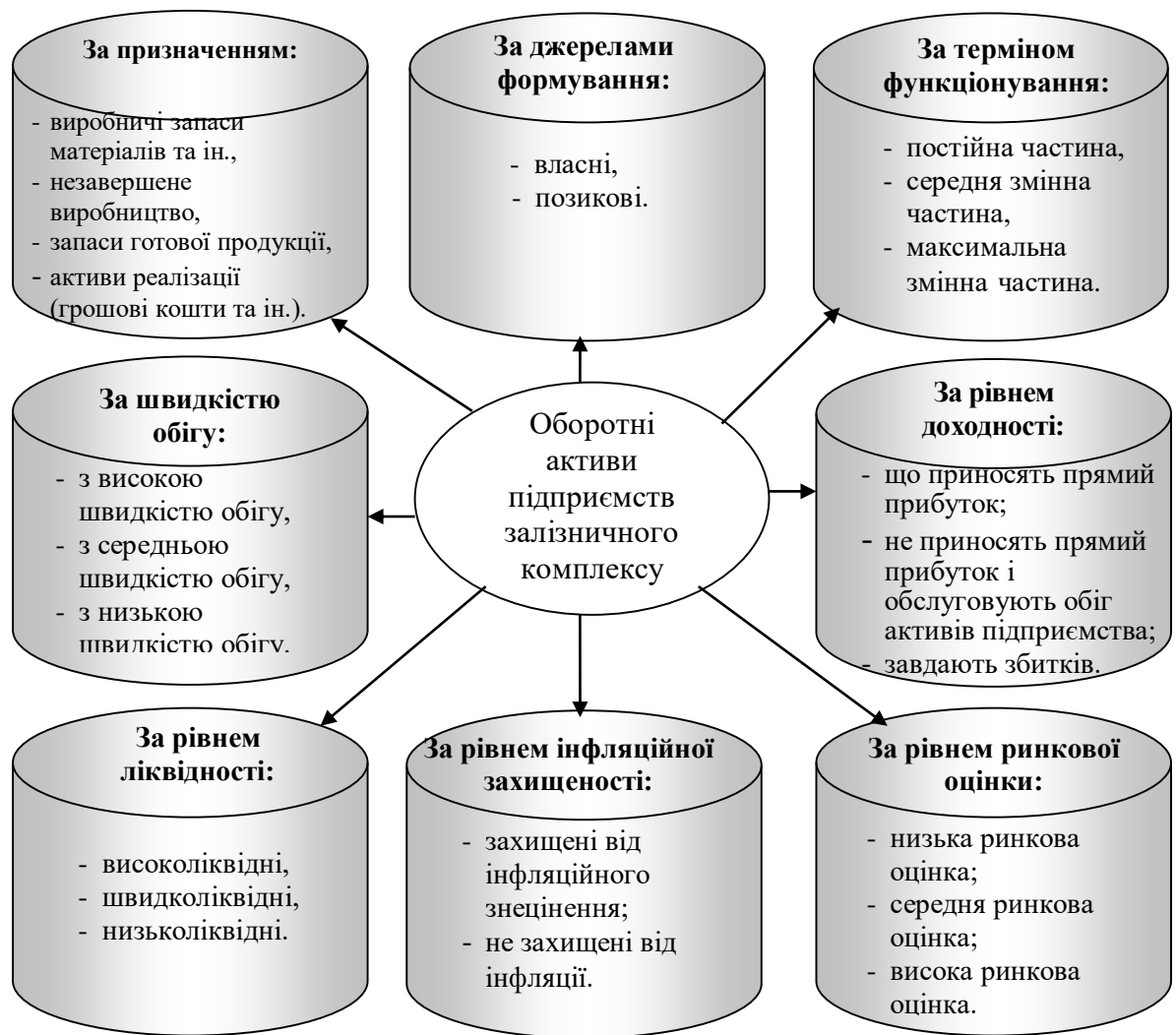

Рис. 2. Класифікація оборотних активів підприємства як предмета стратегічного управління

На відміну від діючої практики, у роботі групування оборотних активів за призначенням здійснено по стадіях кругообігу вартості підприємства. Наприклад, активи у виробничих запасах і запасах готової продукції розглядаються окремо, а не змішуються в одній групі „запаси”, оскільки вони мають різну економічну природу і суттєво відрізняються швидкістю кругообігу вартості, розміром і факторами мобілізації резервів прискорення оборотності. Класифікація активів за критеріями швидкості їх обігу, рівня ліквідності, рівня доходності сприяє розробці обґрунтованого рейтингу пріоритетності управлінських заходів щодо прискорення обігу активів.

Саме ринкові відносини вимагають використання такої характеристики, як ринкова оцінка активів. Це зумовило доцільність розподілу оборотних активів за ринковою оцінкою, що дозволило розширити ознаки їх класифікації на низьку, середню та

високу ринкову оцінку з урахуванням відхилення рівня їх ціни від рівня їх вартості (собівартості).

В сучасних умовах господарювання активи стають ключовим об'єктом стратегічного управління підприємством. Від правильного їх визначення, нових підходів до класифікації значною мірою залежить ефективність управління ними.

У розділі 2 „**Призначення, принципи організації та структура стратегічного управління активами на підприємствах залізничного комплексу**” розглянуто зміст та етапи формування системи стратегічного управління на ПЗК, обґрунтовано шляхи застосування окремих її складових.

В дисертації розглянуто основні етапи становлення стратегічного управління як самостійного предмета дослідження господарської практики, показано відмінності та взаємозв'язок функцій управління та їх відображення в економічній теорії.

Важливою складовою стратегічного управління є аналіз зовнішнього середовища, з якого починається розробка стратегії розвитку на підприємстві. При цьому слід розрізняти „ближнє оточення”, яке безпосередньо впливає на ефективність діяльності підприємства (клієнти, постачальники, конкуренти, державне і місцеве регулювання, профспілки та ін.), і „далеке оточення”, яке впливає на підприємство не прямо, а опосередковано (макроекономічні фактори, вимоги законодавства, зміни в державній або регіональній політиці, соціальні особливості та ін.). Цей поділ зовнішнього середовища є суттєвим з точки зору цільової орієнтації стратегічного управління та вибору факторів управлінського впливу на середовище.

Крім того, у дослідженні показано можливості використання окремих методів стратегічного управління на ПЗК. Зокрема, незважаючи на застосування централізованих методів управління, доведено доцільність використання на підприємствах концепції бюджетного контролю з новими підходами, які дозволяють налагодити дієву систему контролю. Для цього потрібно відійти від розрахунку тільки відхилень за формулою „факт-план”. При виявленні відхилень слід визначити вплив на ці відхилення доходних та витратних статей, які формують фінансові результати. У підсумку встановлюється дійсна залежність прибутку (збитку) підприємства від його виробничо-фінансової діяльності.

Особливого аналізу потребують інвестиційні стратегії. Щоб зробити інвестування у розвиток галузі привабливим, необхідне використання різних стратегій виходячи з мети залучення інвестицій. Тому в дисертації показано низку різноманітних стратегій, використання яких залежить від цілей інвестування.

Створення комплексної системи стратегічного управління ПЗК зорієнтованої на досягнення їх стратегічних цілей (забезпечення стійкої ефективності господарювання,

стабільності, фінансового стану, інвестиційної привабливості), в свою чергу, залежить від здійснення ряду попередніх організаційних заходів, зокрема: створення системи внутрішнього контролю (операційного, інвестиційного, фінансового) для забезпечення вірогідності та прозорості інформаційної бази підприємств; прийняття комплексу нормативних документів, які забезпечують ефективну систему організації економічної діяльності (облікова політика ПЗК); визначення центрів відповідальності і зменшення ризиків управління; розробки та реалізації програми запобігання порушень і злочинності у фінансовій сфері та забезпечення економічних інтересів ПЗК.

Враховуючи особливості сучасного стану економіки країни, дисертант проаналізував антикризове управління активами як основу вирішення кризових проблем взагалі. Встановлено, що кризові ситуації пов'язані з невідповідністю фінансово-господарських параметрів галузі в цілому і окремих підприємств змінам параметрів зовнішнього середовища. При цьому виявлено чинники, які впливають на кризове становище підприємства, здійснено їх класифікацію, обґрунтовано шляхи подолання кризи.

У розділі 3 **„Формування портфеля активів підприємств залізничного комплексу”** обґрунтовано зміст поняття „портфель активів” стосовно ПЗК, показано механізм його формування та використання; встановлено особливості стратегічного управління окремими елементами портфеля активів шляхом визначення індикаторів (показників) їх стану.

В зв'язку з тим, що всі активи використовуються, генерують грошові потоки та забезпечують надходження економічних вигод в комплексі, їх аналіз як предмета стратегічного управління слід спрямувати не на ефективність кожної їх одиниці окремо, а на комплексну ефективність активів в цілому, яка є пріоритетною.

Дисертантом було розкрито зміст поняття „портфель активів” стосовно ПЗК як сукупності певних його елементів, що відрізняються від простої їх суми і є цілісним предметом управління. Характерні риси портфеля активів такі: керованість: управління всім комплексом активів як єдиним цілим; склад: майнові та немайнові ресурси; джерело формування: інвестування капіталу; мета створення: отримання економічних вигод від використання комплексу ресурсів в цілому; оцінка: грошова вартість економічних вигод, очікуваних підприємством.

Портфель активів ПЗК має стати категорією, що розширює коло існуючих групувань економічних елементів, які є дещо обмеженими сукупностями з точки зору досягнення стратегічних цілей розвитку підприємства (такі, як портфель замовлень, портфель цінних паперів, господарський портфель). Категорія „портфель активів” ПЗК

відрізняється від будь – якої іншої сукупності активів тим, що вона є граничною (найбільшою) сукупністю контрольованих підприємством ресурсів, яка містить два різновиди елементів, що разом виправдовують призначення активів: перший різновид – це майнові ресурси, підконтрольні підприємству на умовах власності, утворені за допомогою інвестування, керовані з метою отримання економічних вигод і відображені в балансовому звіті у грошовій формі; другий різновид – це немайнові ресурси, які також утворені за допомогою інвестування, але в інтелектуальні здібності, навички і знання персоналу, що забезпечує і зумовлює якість виробничих та управлінських рішень, відбиває виробничо-технологічні і соціально – правові відносини, в межах яких функціонують активи.

Портфельна стратегія орієнтована на забезпечення власникам портфеля активів необхідного рівня доходності активів при мінімальному ризику інвестування. Вибір джерел інвестування в активи, структура цих джерел значною мірою залежать від здатності підприємства переміщати активи з одного напрямку використання до іншого, а це, в свою чергу, - від ступеня ліквідності активів, від їх призначення та особливостей використання. В зв'язку з цим слід розрізнити: вузькоспеціальні, низьколіквідні активи з обмеженою сферою застосування (наприклад, спеціальне технологічне обладнання, виробничі будівлі вузькогалузевого призначення та ін.) і мобільні, гнучкі, високоліквідні активи, які можна застосовувати в різних напрямках діяльності підприємств (наприклад, стандартне металообробне і енергетичне обладнання, будівлі загального призначення та ін.).

Можна виділити типові способи і джерела фінансування активів. Так, вузькоспеціальні активи, що звичайно потребують значного часу для їх створення і є ненадійним ризикованим засобом забезпечення для кредиторів, підприємство змушене фінансувати за рахунок власного (акціонерного) капіталу. Водночас джерелом інвестування у мобільні активи, які мають високу ліквідність та пов'язані з мінімальним ризиком інвестування і тому є вельми привабливими як засоби кредитного забезпечення, можуть бути позикові ресурси і навіть поточні витрати. Нижче наведена обґрунтована в дисертації загальна схема формування і використання портфеля активів підприємства, яка реалізується в процесі стратегічного управління активами (рис. 3).

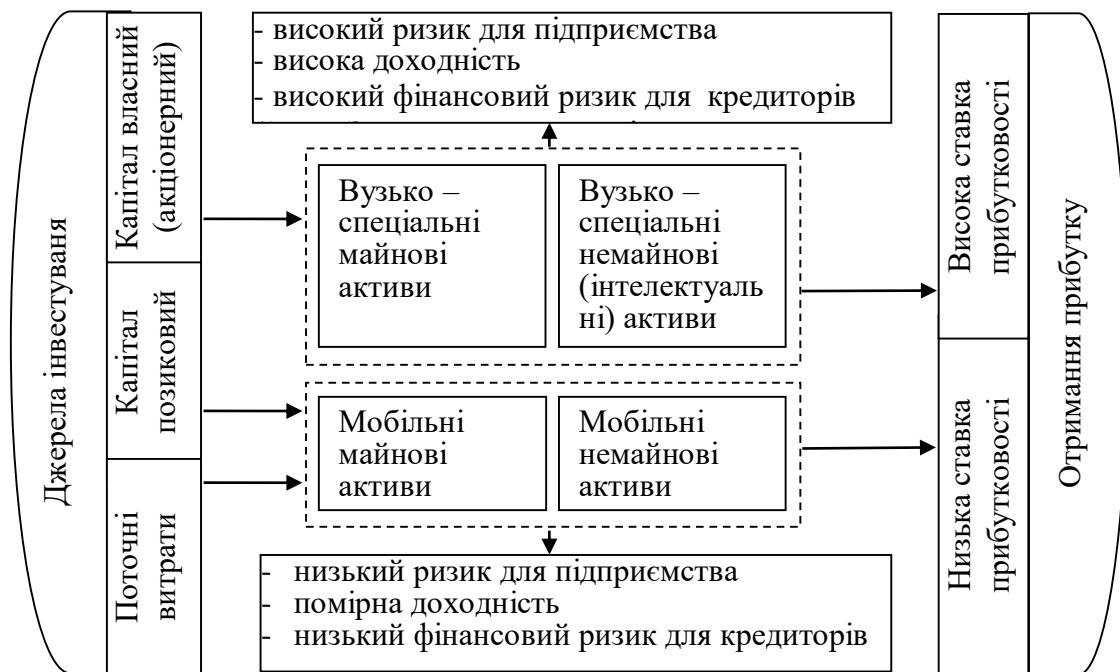

Рис. 3. Схема формування і наслідків використання портфеля активів підприємства

В дисертації обґрунтовано концепцію стратегічного управління активами з використанням системи індикаторів (показників стану активів). Концепцією передбачається здійснення таких послідовних управлінських рішень для застосування індикаторів: вибір індикаторів стану активів, оцінка позитивних і негативних змін цих індикаторів, визнання факторів цих змін, розробка заходів щодо забезпечення управлінського впливу на ці фактори з метою бажаної зміни індикаторів як основи підвищення ефективності активів.

Індикатори стану активів розподіляються на дві групи – вартісні і не фінансові. До складу вартісних індикаторів слід, на нашу думку, включати зокрема показники балансової вартості активів, їх так званої „справедливої” вартості (сума, на яку можна обміняти актив на взаємовигідних для покупців і продавців умовах), ліквідної вартості, річних амортизаційних відрахувань, розміру дебіторської заборгованості та ін. Нефінансові індикатори представлені сукупністю показників, серед яких головним є показник терміну корисного функціонування активу.

Особливого управлінського підходу потребують необоротні активи. Насамперед це стосується встановлення обґрунтованих розміру і структури джерел їх відтворення, зокрема, визначення, в якій мірі амортизаційні відрахування, що є елементом поточних витрат, можуть у наступних циклах виробництва виконувати відтворювальну функцію. В зв'язку з цим важливо встановити, які саме елементи поточних витрат об'єктивно пов'язані з відтворенням активів, зі зміною величини їх вартості у майбутньому (у

наступних циклах виробництва). На нашу думку, до таких витрат слід відносити не всі амортизаційні відрахування, що містяться у складі поточних витрат, а тільки ті з них, що обчислені за вартістю необоротних активів, які володіють головною ознакою активів – перебувають у стані корисного функціонування, тобто приносять економічну вигоду, і тому капіталізуються, йдуть на оновлення активів. Ті ж амортизаційні відрахування, що були обчислені за вартістю саме тих необоротних активів, які в даному виробничому циклі вже втратили свою економічну корисність, не повинні, на відміну від діючої практики, капіталізуватися, тобто включатися в амортизаційний фонд і ставати джерелом відтворення активів, а мають функціонувати виключно як елемент поточних витрат, впливаючи лише на розмір прибутку, а не на утворення активів.

Запропоноване в дисертації більш чітке та економічно обґрунтоване розмежування поточних витрат на дві частини – таку, що має відношення до відтворення активів, і таку, що не торкається їх обсягу і якості, дозволяє доповнити коло індикаторів **використання** активів індикатором **формування** активів - „амортизаційні відрахування до джерела оновлення необоротних активів”. Факторами зміни цього індикатора мають бути зниження вартості активів шляхом відновлення від капіталізації частини амортизаційних відрахувань, а також збільшення вартості активів шляхом розширення капіталізації елементів поточних витрат.

У розділі 4 „**Функціонування оборотних активів підприємств залізничного комплексу і практика управління ними**” визначено систему показників використання оборотних активів та встановлено перелік ключових чинників їх ефективності, розглянуті напрямки підвищення ефективності використання активів ПЗК в сучасних умовах, виявлено тенденції зміни складу і структури оборотних активів, проаналізовано джерела їх формування та обґрунтовані шляхи покращення структури цих джерел.

Результативність, ритмічність, динамічність господарської діяльності ПЗК, їх спроможність адекватно перебудовуватись з урахуванням змін ринкової кон'юнктури, надійність і стійкість їх фінансового стану безпосередньо і значною мірою залежать від їх оборотних активів та дієвості управління процесом функціонування оборотного капіталу. При цьому першочергова роль належить визначенню і вибору показників ефективності активів, за допомогою яких проводиться аналіз і оцінка ефективності активів, здійснюються пошук і реалізація резервів її підвищення.

Показники функціонування оборотних активів, що застосовуються сьогодні в управлінській практиці залізничного транспорту, не дозволяють достатньо точно і повно оцінювати досягнутий рівень і динаміку ефективності їх використання. Деякі, навіть суттєві, аспекти руху оборотних активів знаходяться поза межами управлінської

діяльності. В зв'язку з цим в дисертації обґрунтовано комплексну систему показників ефективності оборотних активів ПЗК, що дає змогу посилити управлінський вплив на процес їх формування і використання. Для цього до її складу включені показники двох видів: по-перше, показники фактично досягнутого рівня ефективності активів, по-друге, показники, що характеризують ступінь економічного ризику зниження в майбутньому економічної ефективності активів, тобто можливість не одержати очікуваного доходу на капітал, чи навіть втратити цей капітал частково або повністю.

Найбільш значимою характеристикою фактичного рівня ефективності використання оборотних активів є показники їх оборотності, які, на жаль, в управлінській практиці залізничної галузі, як і в національній економіці в цілому, фактично не застосовуються.

В дисертації питання вибору показників оборотності оборотних активів розглядалися стосовно таких стадій кругообігу вартості, як стадії виробничих запасів, незавершеного виробництва, готової продукції, реалізації. Кожна з цих стадій відрізняється ознаками, які є суттєвими з точки зору управління активами, а саме – призначенням у процесі відтворення капіталу, особливостями матеріальної основи активів, специфікою організації і стимулювання праці, джерелами економії ресурсів і поточних витрат, факторами прискорення оборотності активів та ін. У всіх показників оборотності активів загальна схема розрахунку – відношення оберненого капіталу (загальної суми вартості всіх ресурсів, що прийшла за рік через дану стадію кругообігу) до авансованого капіталу (середньорічного залишку активів на даній стадії кругообігу). Проблематичним при цьому є обґрунтування підходу до диференціації повного циклу кругообігу капіталу на окремі стадії і групування активів за цими стадіями, а також до вибору конкретних складових авансованого і оберненого капіталів, що функціонують на цих стадіях. В дисертації наведені формули розрахунку показників оборотності оборотних активів на всіх стадіях кругообігу вартості підприємств.

Показники оборотності активів слід використовувати у практиці оцінки, аналізу, планування і стимулювання виробничо-господарської діяльності ПЗК, в процесі управління ефективністю активів.

Однак при розробці економічної стратегії, у тому числі у сфері управління активами, непередбачливо було б цілком покладатися тільки на показники фактично досягнутої ефективності використання оборотних активів. Прогнозні обґрунтування і довгострокова політика не можуть вважатися надійними без урахування економічних ризиків господарювання (ризиків інвестування в активи), пов'язаних з ступенем фінансової стабільності і платоспроможності підприємства. Таким чином, мова йде про

необхідність доповнення системи показників **використання оборотних активів** показниками **ризиків інвестування в активи**, а саме, групою показників фінансової стійкості підприємства (тобто його здатністю оплачувати витрати по формуванню активів в залежності від співвідношення власного капіталу і позикових ресурсів) і групою показників платоспроможності підприємства, яка залежить від співвідношення рівня ліквідності його активів і ступеня терміновості покриття його фінансових зобов'язань.

Суттєвим фактором ефективності оборотних активів є структурний фактор, динаміка співвідношення різних їх складових. В зв'язку з цим слід відзначити, що до перекручення дійсної структури оборотних активів, а також до помилок у розрахунках деяких показників їх ефективності веде заниження розміру активів на стадії незавершеного виробництва в результаті вилучення з обсягу його вартості витрат майбутніх періодів. На думку автора, розмір активів на стадії незавершеного виробництва слід збільшити за рахунок статті активів „витрати майбутніх періодів”, які за економічним змістом є різновидом оборотного капіталу. До речі, аналогічно до обсягу власного капіталу підприємства необхідно включити статтю пасиву балансу „доходи майбутніх періодів”.

В результаті проведеного дослідження практики використання оборотних активів на залізничному транспорті встановлені негативні тенденції, що склалися. Так, в 2008 році в результаті збільшення тривалості обороту всіх активів ПЗК зросла відносна потреба в оборотному капіталі, за проведеними розрахунками сума його відносного залучення становила 291 млн. грн.

Разом з тим показники ризиків інвестування в активи (ліквідності і платоспроможності) були в цілому задовільними. За цей же рік значення коефіцієнтів ліквідності покращилися та були нижчими за норматив. Спостерігалось стійке перевищення власних коштів над позиченими на всіх залізничних підприємствах. Коефіцієнт фінансової стійкості давав підстави для висновку, що підприємства галузі мали стійкий фінансовий стан.

У розділі 5 **„Облікова політика як інструмент стратегічного управління активами підприємств залізничного комплексу”** досліджено призначення, зміст фінансової звітності підприємств і облікової політики галузі; визначено шляхи підвищення регуляторної ролі галузевої облікової політики в стратегічному управлінні активами ПЗК.

Як є неможливим раціональне формування і використання активів поза межами системи стратегічного управління економікою, так і ефективне управління активами є нереальним без налагодження адекватної, достовірної звітності підприємств і далекозорой,

дієвої облікової політики галузі. Місце галузевої облікової політики в системі стратегічного управління активами, основні управлінські взаємозв'язки у сфері функціонування активів по лінії „облік-звітність-управління-результати господарювання” наведено на рис. 4.

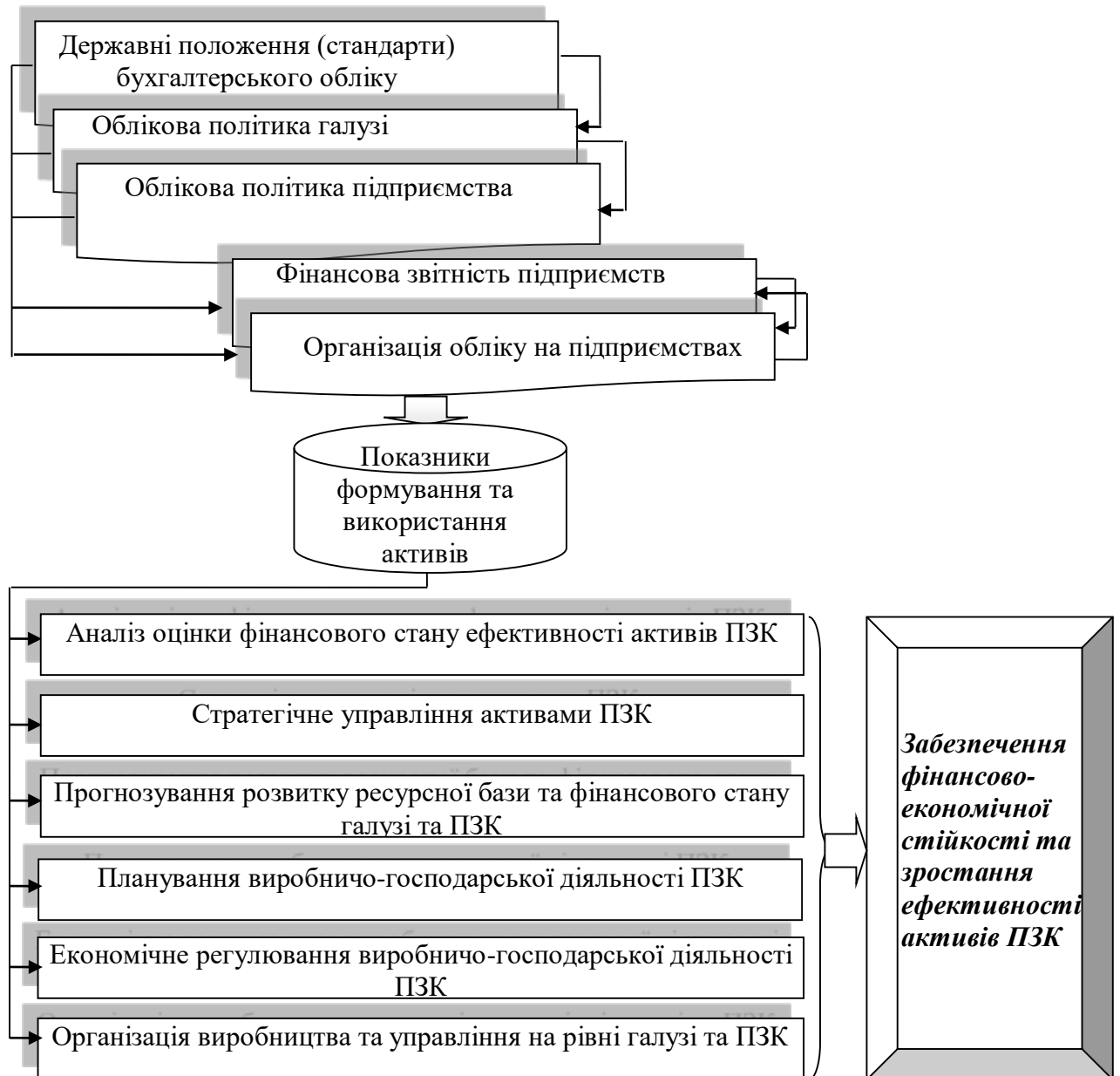

Рис. 4. Взаємозв'язок облікової політики галузі та системи стратегічного управління ефективністю активів ПЗК

Надзвичайно важлива, відповідальна роль в системі стратегічного управління активами ПЗК належить обліковій політиці галузі. Під обліковою політикою галузі слід розуміти цілісне зведення принципів, методів та процедур щодо організації обліку, складання та подання фінансової звітності підприємств як інструменту управління їх

виробничо-господарською діяльністю. У цьому контексті саме і здійснювалося дисертаційне дослідження проблеми інформаційного забезпечення стратегічного управління активами ПЗК.

Основним галузевим документом, який визначає зміст і напрямки облікової політики, є наказ Міністерства транспорту і зв'язку України „Про затвердження облікової політики Державної адміністрації залізничного транспорту України” від 26.07.2007 р. №384-Ц. Відповідно до цього наказу, облікова політика по суті є одним з найважливіших елементів системи нормативного регулювання розвитку галузі.

Складність задачі розробки досконалого документа щодо засад галузевої облікової політики полягає в необхідності органічного поєднання, з одного боку, загальнодержавних вимог до організації обліку і звітності, які містяться в національних „Положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку”, а з другого боку, якомога ретельнішого і конкретнішого врахування галузевої специфіки у цій справі.

Проведений в ході дисертаційного дослідження аналіз діючої облікової політики виявив значні недоліки і недоробки в її змісті, які зменшують регуляторний потенціал цього документа. Так, в ньому відсутнє системне, концентроване викладення таких ключових питань облікової політики, як висвітлення принципів, методів обліку; він в основному присвячений розгляду форм звітності, проведення облікових процедур в розрізі окремих елементів активів, капіталу. Частина методів і стандартів викладена нечітко, поверхово, що заважає їх результативному використанню. Найбільш суттєвим недоліком наказу є відсутність в ньому системи контрольних процедур з реалізації принципів обліку та інших нормативних вимог.

У зв'язку з вищезазначеним необхідно прийняти новий удосконалений нормативний документ „Методичні основи облікової політики підприємств залізничного комплексу України”. Доцільно скласти його структуру з наступних чотирьох розділів (рис. 5).

У розділі 1 викладені методологічні основи обліку у вигляді сукупності принципів, методів і процедур проведення обліку господарських операцій та формування достовірної звітності щодо фінансового стану та результатів господарювання ПЗК.

Розділ 2 містить набір методів та облікових процедур, що мають застосовуватись для обробки обов'язкових форм звітності по всіх елементах активів і капіталу (необоротних, оборотних активів та їх елементів, власного капіталу, заборгованості) та їх елементів. Враховуючи недоліки діючого наказу про облікову політику, слід звернути увагу на необхідність більш зрозумілого та виразного визначення облікових процедур по окремих напрямках обліку та

Рис.5. Структура нормативного документа „Методичні основи облікової політики підприємств залізничного комплексу України”

розширення переліку облікових процедур. Так, не досить прозоро прописані стандарти

„Зменшення вартості активів”, „Доход”, „Витрати”. Зовсім відсутні такі нормативи обліку, як „Фінансові інвестиції”, „Фінансові інструменти”, „Припинена діяльність”, „Оренда”, хоча ці статті є у галузевій звітності і передбачені національними стандартами. Взагалі вперше для облікової політики дисертантом обґрунтовано доцільність викладення особливостей обліку „Зменшення корисності активів”, „Вплив інфляції”, „Розкриття інформації про зв’язаних осіб”.

Запропонований дисертантом розділ 3 „Методичних основ облікової політики” покликаний заповнити велику прогалину в діючій обліковій політиці і містить системне викладення сукупності контрольних операцій з перевірки дотримання принципів обліку та інших нормативних вимог щодо підготовки звітності з метою забезпечення її достовірності. Кожна контрольна процедура повинна оформлятися спеціальним документом, який додається до фінансового звіту підприємства. Цю систему спеціальних контрольних процедур, кожна з яких окремо стосується тієї чи іншої форми звітності, слід доповнити такими загальними контрольними заходами: регулярне проведення планової інвентаризації цінностей, зіставлення підсумків аналітичного та синтетичного обліку, розрахунків відкладених податкових активів (зобов’язань).

У розділі 4 „Методичних основ облікової політики” визначені організаційні передумови налагодження нормального процесу обліку на ПЗК.

В дисертації доведена доцільність розробки ряду додаткових регуляторних документів (положень, інструкцій) в доповнення до „Методичних основ облікової політики ПЗК”, зокрема: положення про бухгалтерію, загальної схеми документообігу та схем документообігу за окремими операціями (обов’язково по операціях, які пов’язані з оподаткуванням), положення щодо проведення інвентаризації цінностей, методичних рекомендації щодо застосування П(С)БО „Фінансові інвестиції”, „Об’єднання підприємств”, „Консолідована фінансова звітність” та ін.

Наявність навіть досконалої галузевої облікової політики не вичерпує проблему методичного забезпечення розробки інформаційної бази управління активами та капіталом ПЗК. Існує потреба в розробці на кожному підприємстві індивідуального інструктивного документа з його облікової політики. В такому документі не слід повторювати положення галузевих стандартів (принципи, методи обліку, облікові та контрольні процедури), допускається при необхідності припустима лише конкретизація, уточнення цих положень з урахуванням специфіки організації виробництва та управління на підприємстві. Крім того в індивідуальних облікових нормативах підприємства можуть знайти місце положення, що відсутні в галузевих стандартах, але необхідні для організації обліку в його конкретних умовах господарювання. На думку дисертанта, до них слід

обов'язково включити вказівки щодо порядку розрахунків з замовниками та взаєморозрахунків між структурними підрозділами залізниць. Саме особливості цих розрахунків відрізняють облікову практику різних підприємств і тому потребують індивідуального підходу до визначення методики обліку.

У розділі 6 „**Забезпечення достовірності та прозорості інформаційної бази підприємств залізничного комплексу як передумова ефективного управління її активами**” розглянуто зміст, призначення та умови достовірності інформаційної бази підприємств як основи управління їх активами; обґрунтовано шляхи досягнення прозорості, вірогідності та об'єктивності фінансової звітності з використанням структурно-рівневого методу аналізу.

Важливим і обов'язковим етапом процесу державного регулювання економіки, управління господарською діяльністю підприємств є ретельна і неупереджена перевірка достовірності, повноти та доречності інформаційної бази управління, прозорості та об'єктивності фінансової і статистичної звітності, логічності та послідовності організації системи обліку. Економічні показники як основа інформаційної бази і головний продукт звітності тільки тоді виступають надійним інструментом оцінки, аналізу, планування і прогнозування, коли вони точно та однозначно вимірюють явище чи об'єкт, дають про них правдиві, несуперечливі відомості. Для цього показники повинні відповідати принципам порівнянності, однозначності тлумачення, адекватності і достатності.

Однією з найбільш важливих і складних проблем економічного аналізу є забезпечення порівнянності економічних показників. Особливо актуальна і багато в чому невирішена ця проблема в аналізі показників формування і використання активів підприємств залізничного комплексу. На нашу думку, ступінь дотримання в звітності принципу порівнянності, однозначності тлумачення показників функціонування активів можна встановити на основі аналізу структури балансу підприємств.

В зв'язку з цим в дисертації розроблено структурно-рівневий метод аналізу інформаційної бази ПЗК, який полягає в розрахунку рівня та динаміки структури балансу для оцінки об'єктивності, достовірності та забезпечення прозорості звітності про активи, власний капітал та зобов'язання підприємств. Було проведено розрахунки показників трьох рівнів аналізу структури балансу.

На першому рівні визначались показники структури у вигляді питомої ваги кожної складової активів (пасивів) балансу у загальній їх сумі, що давало уявлення відносно **порівняльної значущості (рейтингу значущості)** окремих елементів активів (пасивів) у тій чи іншій їх сукупності, наприклад, „вагомості” необоротних або оборотних активів у сумі всіх активів, частки виробничих запасів або запасів готової продукції у сумі

всіх оборотних активів, „вагомості” дебіторської заборгованості у складі готової (нереалізованої) продукції та ін.

На другому рівні структурно-рівневого аналізу розраховувались **коефіцієнти щорічної зміни** питомої ваги окремих складових активів (пасивів) балансу, тобто зміни показників першого рівня аналізу. Цей розріз аналізу дозволяє виявити співвідношення впливу різних складових активів (пасивів) на загальну динаміку фінансового стану підприємства. Разом з тим він дає матеріал для висновків (у першому наближенні) про сумнівність достовірності і об’єктивності деяких показників звітності. У тих випадках, коли коефіцієнти зміни структури занадто коливаються у часі і значно відхиляються від загальних тенденцій (від середніх і підсумкових показників), можна припустити, що така швидка і значна деформація структури зумовлюється не тільки і, можливо, не стільки реальними внутрішніми і зовнішніми чинниками господарювання, скільки різкою зміною облікової політики, а також помилками чи свідомими перекрученнями звітності.

Більш мотивоване, остаточне судження щодо достовірності, надійності звітності, що перевіряється, можна скласти за результатами третього рівня структурного аналізу, на якому встановлюється **інтенсивність зміни** „вагомості” всіх складових структури (всіх зафіксованих в балансі елементів активів і пасивів), тобто розраховуються коефіцієнти зміни показників другого рівня аналізу. На третьому рівні значні відхилення показників сумнівних статей балансу від загальних тенденцій проявляється найбільш виразно, що саме і робить інформаційну базу прозорішою. Практичну перевірку достовірності фінансової звітності ПЗК зазначеним методом було здійснено на прикладі шести залізниць України. Нижче наведені результати аналізу структури балансу по Львівській залізниці.

Отримані результати було згруповано за трьома категоріями надійності звітної інформації.

Перша категорія надійності інформації – значні часові коливання показників зміни структури (за статтями балансу) практично або зовсім відсутні, зумовлені об’єктивними факторами господарювання, або перебувають під надійним зовнішнім контролем. Така інформація надійна і без коригування може використовуватися в стратегічному управлінні (табл. 1).

Таблиця 1

Статті балансу підприємства, які віднесені до першої категорії надійності інформації по Львівській залізниці за 2002-2007 рр.

Код статті	Найменування статті балансу	Характеристика надійності інформації та стабільності облікової політики
------------	-----------------------------	---

балансу		
010	Залишкова вартість нематеріальних активів	Інформація надійна, облікова політика не змінювалась
210	Інша поточна дебіторська заборгованість	Інформація надійна, облікова політика - стабільна, введена жорстка процедура внутрішнього контролю за статтею
440	Довгострокові кредити банків	Інформація надійна, оскільки контролюється незалежними суб'єктами
470	Інші довгострокові зобов'язання	Інформація надійна, оскільки контролюється незалежними суб'єктами
610	Інші поточні зобов'язання	Інформація надійна, облікова політика стабільна, введена жорстка процедура внутрішнього контролю за статтею
480	Усього по розділу III пасиву балансу	Інформація надійна, оскільки статті розділу контролюються незалежними суб'єктами

Друга категорія надійності інформації – часові коливання показників зміни структури незначні (показники змінюються не більш як на 5% за рік). Чинники господарювання, що вплинули на такі коливання, є об'єктивними; облікова політика - стабільна, інформація в цілому надійна і може бути використана в стратегічному управлінні (табл.2).

Таблиця 2

Статті балансу підприємства, які віднесені до другої категорії надійності інформації по Львівській залізниці за 2002-2007 рр.

Код статті балансу	Найменування статті балансу	Характеристика надійності інформації та стабільності облікової політики
030	Залишкова вартість основних засобів	Коливання показників зміни структури є, але вони незначні; на підприємствах застосовується жорсткий облік основних засобів із дієвою вертикаллю контрольних процедур
500	Короткострокові кредити банків	Коливання показників зміни структури є, але вони пов'язані із зовнішніми чинниками – політикою кредитування у державі

580	Поточні зобов'язання за розрахунками з оплати праці	Коливання показників зміни структури є, але вони не пов'язані з обліковою політикою; впливають зовнішні чинники – мінімальна заробітна плата та чисельність працівників; необхідні коригування при прогнозуванні показників
-----	---	---

Третя категорія надійності інформації – часові коливання показників зміни структури в статтях балансу значні (показники змінюються більше ніж на 5% за рік). Інформація, наведена за такими статтями, є ненадійною, скоріш за все облікова політика мала такі зміни, що призвели до порушення основного правила прогнозування – порівнянності інформації. В цьому випадку необхідно уточнити облікову політику, відкоригувати статті балансу після відповідної ревізії господарських операцій; тільки після цього звітність можна буде використовувати для стратегічного управління (табл.3).

Таблиця 3

Статті балансу підприємства, які віднесені до третьої категорії надійності інформації по Львівській залізниці за 2002-2007 рр.

Код статті балансу	Найменування статті балансу	Характеристика надійності інформації та стабільності облікової політики
1	2	3
020	Незавершене будівництво	Облікова політика нестабільна, вона залежить від класифікації об'єктів
045	Інші фінансові інвестиції	Облікова політика нестабільна
050	Довгострокова дебіторська заборгованість	Облікова політика нестабільна
060 (460)	Відстрочені податкові активи (зобов'язання)	Інформація ненадійна, вертикаль контролю відсутня
100	Виробничі запаси	Облікова політика має тенденцію до стабілізації
120	Незавершене виробництво	Інформація ненадійна, вертикаль контролю відсутня
130	Готова продукція	Облікова політика має тенденцію до стабілізації
140	Товари	Інформація ненадійна, вертикаль контролю відсутня

1	2	3
160	Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	Явна тенденція до зменшення темпів зміни показників структури
170	Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	Інформація ненадійна
180	Дебіторська заборгованість за виданими авансами	Коливання темпів зміни показників структури свідчать про відсутність управлінських рішень за статтею
200	Дебіторська заборгованість із внутрішніх розрахунків	Інформація ненадійна, чітка облікова політика відсутня
230	Грошові кошти в національній валюті	Явна тенденція до зменшення темпів зміни показників структури
250	Інші оборотні активи	Інформація ненадійна
300	Статутний капітал	Значно впливають на статтю не облікова політика, а управлінські рішення
330	Інший додатковий капітал	Чітко відстежується переоцінка основних засобів
350	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	Облікова політика нестабільна
400	Забезпечення виплат персоналу	Облікова політика мала значні зміни
530	Кредиторська заборгованість за послуги	Облікова політика нестабільна
540	Поточні зобов'язання за розрахунками з одержаних авансів	Інформація ненадійна, чітка облікова політика відсутня
550	Поточні зобов'язання за розрахунками з бюджетом	Коливання зміни показників структури значні, стаття пов'язана з податковим законодавством
570	Поточні зобов'язання за розрахунками зі страхування	Коливання зміни показників структури значні, стаття пов'язана з податковим законодавством
600	Поточні зобов'язання із внутрішніх розрахунків	Інформація ненадійна, чітка облікова політика відсутня

080	Усього за розділом I активу балансу	Інформація ненадійна, більшість статей розділу мають значні коливання показників зміни структури
260	Усього за розділом II активу балансу	Інформація ненадійна, більшість статей розділу мають значні коливання показників зміни структури
380	Усього за розділом I пасиву балансу	Інформація ненадійна, більшість статей розділу мають значні коливання показників зміни структури
430	Усього по розділу II пасиву балансу	Інформація ненадійна, більшість статей розділу мають значні коливання показників зміни структури
620	Усього за розділом IV пасиву балансу	Інформація ненадійна, більшість статей розділу мають значні коливання показників зміни структури

Надійних статей в балансі небагато. Це або значні групові підсумкові статті, які значною мірою нівелюють можливі часові коливання показників структури (залишкова вартість нематеріальних активів), або статті з досить жорсткою процедурою контролю за формуванням інформації (довгострокові банківські кредити).

В цілому вся інформація за статтями, які віднесено до другої категорії, досить надійна, але при розрахунку прогнозів необхідно проводити коригування інформації з урахуванням зовнішніх чинників. Якщо вплив зовнішніх чинників незначний, то інформація, наведена за статтями другої групи, надійна.

Статті балансу, наведені в табл. 3, є ненадійними, оскільки облікова політика відносно них нестабільна, що і зумовлює значні коливання показників зміни структури балансу. Статті третьої категорії надійності інформації свідчать про необхідність по-перше, часткової доробки облікової політики у відповідності до національних стандартів, по-друге, відповідного коригування показників звітності, приведення їх до єдиних принципів обчислення, що дозволить порівнювати інформацію за різні роки та використовувати її в прогнозних розрахунках.

Статті балансу зі значними коливаннями показників найчастіше відбивають суттєві зміни в обліковій політиці. Наприклад, по статті „Інший додатковий капітал” підприємства мають помітні коливання показників структури в зв'язку з тим, що відбулися значні зміни облікових операцій, пов'язаних з переоцінкою основних засобів

(відповідно з розпорядженням Міністерства транспорту і зв'язку України про включення у 2008 р. до цієї статті сум поточного ремонту основних засобів). Інколи статті цієї категорії відображають відсутність чіткості (в окремих положеннях) облікової політики.

Отже, як показало дисертаційне дослідження, в цілому інформаційна база ПЗК ще не стала дійсно надійним засобом забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень з формування і використання активів. Це неможливо без підвищення рівня їх достовірності та об'єктивності.

ВИСНОВКИ

В процесі дисертаційного дослідження були отримані нові науково обґрунтовані результати в галузі економіки та управління національним господарством, які в сукупності розв'язують актуальну науково-прикладну проблему удосконалення стратегічного управління активами підприємств залізничного комплексу України в умовах ринкової трансформації економіки. Основні висновки дисертації полягають у наступному.

1. Успіх функціонування залізничного комплексу України, як однієї з базових галузей національного господарства вирішальною мірою залежить від сучасного стану і перспектив розвитку виробничо-технічної бази підприємств, від формування і використання їх активів. Суттєвим фактором підвищення ефективності активів є удосконалення господарського управління підприємствами, в тому числі шляхом утворення і становлення системи стратегічного управління, що на практиці саме як система ще не застосовується.

2. До важливих передумов і напрямків утворення системи стратегічного управління активами ПЗК, розглянутих в дисертації, слід віднести: визначення місця і ролі стратегічного управління в системі регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств; визначення загальної схеми, основного змісту та напрямків розробки цілісної концепції стратегічного управління активами ПЗК; розкриття змісту поняття „портфель активів підприємств залізничного комплексу” та його визнання як головного предмета стратегічного управління активами; удосконалення та розширення існуючої класифікації активів шляхом забезпечення більшої її відповідності ринковим умовам господарювання; розробка збалансованої системи показників формування та використання активів, яка б дала змогу проведення повного і всебічного їх аналізу, точної оцінки і прийняття мобілізуючих планів; обґрунтування напрямків і способів удосконалення структури джерел інвестування в активи; вибір і використання в аналізі сукупності індикаторів (показників) економічного стану підприємств залізничного

комплексу, які відображають вплив на їх діяльність зовнішнього середовища, специфіку вирішуваних завдань, особливості підприємства; удосконалення галузевої облікової політики по лінії активізації її регуляторної функції; забезпечення достовірності, об'єктивності та прозорості інформаційної бази підприємств щодо функціонування активів.

3. При з'ясуванні економічної природи категорії „активи” принципово важливим стало включення в формулювання їх сутності такої ознаки, як „реалізована спроможність приносити економічні вигоди”, важливої з точки зору визначення реального обсягу активів шляхом вилучення з їх вартості тих ресурсів, які перестали бути економічно корисними.

4. В дисертації обґрунтовано висновок щодо доцільності доповнення загальновідомої класифікації активів новими критеріями їх диференціації з урахуванням вимог стратегічного управління. Це зокрема дозволяє, по-перше, провадити цілеспрямований аналіз впливу необоротних активів на фінансові результати підприємств та їх залежності від надійності джерел інвестування, по-друге, встановити рівень відповідності використання оборотних активів вимогам ринкового середовища за критеріями їх оборотності, доходності, ліквідності, ринкової оцінки їх вартості.

5. Визначено роль стратегічного управління в підвищенні ефективності активів ПЗК. Показано схожість та відмінність його від оперативного управління, планування (прогнозування), розроблено модель стратегічного управління з урахуванням особливостей діяльності ПЗК, доведено доцільність використання концепції бюджетного контролю з новими підходами, що визначають вплив окремих видів доходів та витрат на відхилення відповідних статей від запланованого рівня. Це дає змогу налагодити ефективну систему контролю виконання стратегічних рішень, виходячи з впливу на кінцевий результат діяльності підприємства (прибуток або збиток). Показано доцільність використання інвестиційної стратегії в умовах антикризового стратегічного управління активами, яка передбачає узгодження організаційних, правових, фінансових та управлінських заходів при подоланні кризового становища.

6. Одним із положень розробленої концепції стратегічного управління активами стало визнання портфеля активів ПЗК головним, цілісним предметом стратегічного управління підприємствами. При цьому управлінські дії концентруються не на ефективності окремих складових активів, а на сукупному ефекті всього комплексу активів в цілому.

7. Перспективним напрямком вивчення та оцінки ефективності функціонування активів може стати запропонований в дисертації варіант її факторного аналізу на основі

використання системи вартісних і нефінансових індикаторів (показників) стану активів. Змінення цих індикаторів в часі вказує на тенденції та фактори динаміки ефективності активів, вивчення яких сприяє обґрунтуванню планових заходів щодо її підвищення.

8. Ґрунтуючись на дослідженні передумов формування ефективної виробничо-технічної бази підприємств, дисертант дійшов висновку, що дієвим фактором забезпечення нормального процесу відтворення основних засобів є досягнення оптимальної структури джерел інвестування в активи. Цілком мотивованою в зв'язку з цим є пропозиція автора включати до фонду відтворення необоротних активів амортизаційні відрахування від вартості тільки тих основних засобів, які постійно проявляють і не втратили сутнісної ознаки активів – здатність приносити економічні вигоди. Навпаки, цілком логічно не капіталізувати амортизаційні відрахування з вартості тих активів, які вже втратили свою економічну корисність і тому не повинні підлягати відтворенню.

9. В ході дослідження було зроблено, як уявляється, важливий крок в напрямку розробки науково обґрунтованої комплексної системи показників ефективності оборотних активів. Відмінна риса запропонованої системи показників полягає в її комплексності, яка вбачається в тому, що вона: по-перше, охоплює як процес формування, так і процес використання активів; по-друге, дозволяє дослідити фактичний рівень ефективності активів, а також виявити ризики втрати досягнутого рівня ефективності в майбутньому в зв'язку з можливим погіршенням фінансового стану підприємства і національного господарства в цілому; по-третє, може бути застосована на різних етапах (напрямах) управління – в аналізі, оцінці, плануванні, прогнозуванні ефективності активів та в регулюванні інших сторін господарської діяльності підприємств. Ця система включає як ті показники, що застосовуються в діяльності ПЗК, так і ті, що є новими для управлінської практики залізничної галузі. Слід зауважити, що особливо велику роль в управлінні активами покликані відігравати показники оборотності активів на всіх стадіях кругообігу вартості підприємств, а також показники ризику інвестування в активи, необхідність використання яких в управлінні підприємством стала більш очевидною з початком у 2008 р. в світовому господарстві фінансової кризи.

10. Ще одним новим і суттєвим аспектом дослідження управлінських проблем залізничного транспорту стало включення до складу основних інструментів стратегічного управління активами ПЗК галузевої облікової політики. Плідним при цьому виявився методичний підхід щодо вивчення її сутності та призначення шляхом розгляду причинно-наслідкових зв'язків між елементами єдиного управлінського ланцюга „облікова політика – звітність – показники ефективності активів – стратегічне управління – результати

господарювання”. Серед заходів з підвищення дієвості галузевої облікової політики найбільше значення мають рекомендації щодо посилення управлінського впливу контрольних процедур, призначених забезпечити підготовку достовірної звітної інформації.

11. Визнаючи домінуюче значення запропонованих нами „Методичних основ облікової політики підприємств залізничного комплексу України” в інформаційному забезпеченні стратегічного управління активами, доцільно разом з тим розробити ряд додаткових регуляторних документів (положень, інструкцій), серед яких : положення щодо проведення інвентаризацій активів, зобов’язань та власного капіталу; схеми документ обороту за окремими операціями та документами; методичні рекомендації щодо застосування в галузі деяких національних стандартів з обліку активів. Ці методичні настанови покликані підвищити рівень обґрунтованості і вірогідності фінансової звітності, більш чітко організувати обліковий процес, посилити контроль за використанням ресурсів.

12. Як показало дослідження, ефективність управління активами значною мірою залежить від достовірності і об’єктивності звітної інформації, яка нерідко не відображає адекватно реальних умов виробництва та якості господарювання. Це потребує проведення спеціальної перевірки надійності інформаційної бази підприємств. Корисним інструментом такої перевірки зарекомендував себе обґрунтований в дисертації метод структурно-рівневого аналізу балансу підприємств. Виявилося, що зіставлення коефіцієнтів зміни в часі питомої ваги окремих груп активів (і пасивів) в загальній їх сумі дозволяє знайти (у разі значних відхилень цих коефіцієнтів від середніх величин) ті статті балансу, об’єктивність розрахунку яких не викликає довіри і потребує додаткової ретельної перевірки і можливого коригування даних фінансової звітності. Надійність цього методу аналізу достовірності облікової інформації знайшла підтвердження в розрахунках, що були проведені за фактичними даними підприємств Укрзалізниці.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Чебанова Н.В. Комплексний підхід до системи стратегічного управління активами підприємств залізничного комплексу / Чебанова Н.В. – Х.: УкрДАЗТ, 2009. – 305 с.
2. Чебанова Н.В. Стратегічне управління активами: аспекти аналізу / Чебанова

Н.В.– Х.: УкрДАЗТ, 2008. – 177 с.

Брошури

3. Чебанова Н.В. Учет основных фондов и нематериальных активов / Котенко Л.Н., Чебанова Н.В. – К.: ЦСП „Компас”, 1996. – 144 с.

4. Чебанова Н.В. Стратегическое управление: аспекты анализа и учета / Чебанова Н.В., Ивакина И.Л., Андреева М.В. – Харьков: УкрГАЖТ, 2004. – 70 с.

5. Чебанова Н.В. Навчально-методичний комплекс з дисципліни „Стратегічний аналіз” / Чебанова Н.В., Івакіна І.Л., Андрєєва М.В. – Харків: УкрДАЗТ, 2007. – 282 с.

6. Чебанова Н.В. Організація бухгалтерського обліку / Чебанова Н.В., Чупир Т.Я., Чупир В.Є. – Харків: Фактор, 2008. – 480 с.

Статті у наукових фахових виданнях

7. Чебанова Н.В. Амортизация и износ / Н.В. Чебанова // Бизнес-Информ. – 1996. – №11 – 12(62 – 63). – С. 5 – 9.

8. Чебанова Н.В. Теоретические подходы к совершенствованию системы ценообразования на основе учета спроса на грузовые перевозки / Н.В. Чебанова // Науч.-техн. сб. „Коммунальное хозяйство городов”. Серия: Экономические науки. – 2001. – Вып. 34. – С. 170 – 177.

9. Чебанова Н.В. Дослідження факторів, що визначають напрямки реструктуризації у залізничній галузі / Н.В. Чебанова // Регіональні перспективи. – 2002. – № 1. – С. 27 – 31.

10. Чебанова Н.В. Реструктуризація залізничної галузі - теоретичні аспекти і методичні підходи / Н.В. Чебанова // Залізничний транспорт України. – 2002. – № 1. – С. 31 – 34.

11. Чебанова Н.В. К вопросу о порядке расчета объема приведенной продукции железнодорожного транспорта / В.М.Соболев, Н.В. Чебанова // Зб. наук. праць Дніпропетровського національного університету: Економіка: проблеми теорії та практики. – 2002. – Вип. 151. – С. 158 – 161.

12. Чебанова Н.В. Проблеми облікового забезпечення перевізних операцій в міжнародних транспортних коридорах / Н.В. Чебанова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2004. – Вип. 7. – С. 40.

13. Чебанова Н.В. Проблеми інвестування на залізничному транспорті / Н.В. Чебанова, В.Ф. Мінка // Зб. наук. праць Київ. держ. екон.-технол. ун-ту транспорту: Серія „Економіка і управління”. – 2008. – Вип. 11. – С.115 – 120.
14. Чебанова Н.В. Визначення вантажних тарифів у випадку знижки цін на продукцію для потреб залізниць / Н.В.Чебанова, І.В. Паламарчук // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2008. – Вип. 21. – С. 135 – 138.
15. Чебанова Н.В. Визначення конкурентоспроможності, її види, показники, методи дослідження / Н.В. Чебанова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2008. – Вип. 23. – С. 118 – 122.
16. Чебанова Н.В. Стратегічне управління макросередовищем підприємства, його ресурсами та конкурентними можливостями / Н.В. Чебанова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2008. – Вип. 24. – С. 146 – 151.
17. Чебанова Н.В. Облікова політика підприємств залізничного транспорту як апарат стратегічного управління / Н.В. Чебанова // Проблеми системного підходу в економіці: електронне наукове видання. – К.: Нац. авіац. ун-т. – 2008. – № 4. – Режим доступу: URL <http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/PSPE/index.html/>.
18. Чебанова Н.В. Теорія й методи стратегічного управління / Н. В.Чебанова, В.Л. Дикань // Зб. наук. праць Київ. держ. екон.-технол. ун-ту транспорту: Серія „Економіка і управління”. – 2008. – Вип. 12. – С. 214 – 217.
19. Чебанова Н.В. Активи як об’єкт управління / Н.В. Чебанова // Вчені записки Харк. ін-ту управління: Серія „Наука і практика управління”. –2009. – Вип. 26. – С. 260 – 265.
20. Чебанова Н.В. Регулювання економічної діяльності підприємств залізничної галузі / В.Л. Дикань, Н.В. Чебанова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2009. – Вип. 25. – С. 11 – 20.
21. Чебанова Н.В. Методика оцінки об’єктивності фінансової звітності підприємств залізничного комплексу / Н.В. Чебанова // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна: Серія економічна. – 2009. – № 840. – С. 112– 116.
22. Чебанова Н.В. Стратегічне управління капіталовкладень у залізничній галузі / Н.В. Чебанова // Зб. наук. праць Київ. держ. екон.-технол. ун-ту транспорту: Серія „Економіка і управління”. – 2009. – Вип.13. – С. 122– 126.
23. Чебанова Н.В. Антикризове стратегічне управління активами підприємств в залізничній галузі / Н.В. Чебанова // Вісник Чернігів. держ. технол. ун-ту: Серія „Економіка”. – 2009. – Вип.39. – С.17– 22.
24. Чебанова Н.В. Теоретичні підходи до класифікації основних фондів

підприємств / Н.В. Чебанова // Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна: Серія економічна. - 2009. - С. 16 – 22.

25. Чебанова Н.В. Індикатор в управлінні портфелем активів / Н.В. Чебанова // Науч.-техн. сб. „Коммунальное хозяйство городов”: Серия: Экономические науки. – 2009. – Вып. 87. – С. 245– 251.

26. Чебанова Н.В. Джерело покриття амортизації необоротних активів підприємств залізничної галузі / Н.В. Чебанова // Вестник нац. технического ун-ту „ХПИ”: Серія „Технічний прогрес і ефективність виробництва” . – 2009. – №6. – С. 38– 44.

27. Чебанова Н.В. Методика аналізу прозорості елементів інформаційної бази підприємств залізничної галузі / Н.В. Чебанова // Економіка розвитку. Наук. журнал Харків. нац. економ. ун-ту. – 2009. – № 1(49). – С. 86– 88.

28. Чебанова Н.В. Портфель активів, його поняття та механізм формування / Н.В. Чебанова // Вісник Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля. – 2009. – № 3 (133). – С. 198– 205.

29. Чебанова Н.В. Система показників функціонування оборотного капіталу підприємств залізничної галузі / Н.В. Чебанова // Проблеми системного підходу в економіці: електронне наукове видання. – К.: Нац. авіац. ун-т. – 2009. – №1. – Режим доступу: URL <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/index.html/>.

30. Чебанова Н.В. Стратегія управління портфелем активів / Н.В. Чебанова // Вісник ХНАУ: Серія „Економіка АПК і природокористування”. – 2009. – №5. – С. 100– 107.

31. Чебанова Н.В. Оборотний капітал підприємств залізничного комплексу: його характеристика та підходи до класифікації / Н.В. Чебанова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2009. – Вип. 26. – С. 140– 143.

32. Чебанова Н.В. Системний підхід до стратегічного управління активами підприємств залізничного комплексу / Н.В. Чебанова // Вісник ХНАУ: Серія „Економіка АПК і природокористування”. – 2009. – №9. – С. 71– 78.

Статті в інших виданнях

33. Чебанова Н.В. Учет финансовых вложений / Н.В. Чебанова // Налоги и бухгалтерский учет. – 1995. – №13. – С. 26– 28.

34. Чебанова Н.В. Обязательные отчисления: куда? кому? и сколько? / Н.В. Чебанова // Налоги и бухгалтерский учет. – 1995. – №38. – С. 28– 29.

35. Чебанова Н.В. Амортизация: новые подходы в исчислении и учете / Н.В. Чебанова // Вестник бухгалтера и аудитора Украины.–1997. – № 3. – С. 5 – 7.

36. Чебанова Н.В. Бухгалтерский и налоговый учет: проблемы совмещения, перспективы практического применения / Н.В. Чебанова, О.О. Евсеева // Вестник бухгалтера и аудитора Украины. – 2002. – № 13 (129). – С. 4– 9.

Матеріали конференцій і тези доповідей

37. Чебанова Н.В. Особливості використання національних стандартів обліку на підприємствах залізничного транспорту / Н.В. Чебанова // Інформаційно-керуючі системи на залізничному транспорті: матеріали 63 Науково-методичної конференції ХарДАЗТ і фахівців залізниць . – Х.: ХарДАЗТ. – 2001. – №5. – С. 98.

38. Чебанова Н.В. Проблеми інвестування на залізничному транспорті / Н.В. Чебанова, В.Ф. Мінка // Проблеми економіки и управления на железнодорожном транспорте: материалы III Междун. науч.-практич. конф. 23-27 июня 2008 г. г.Судак. – К.: ЭКУЖТ. – 2008. – С. 170– 172.

39. Чебанова Н.В. Сучасні підходи до державного регулювання / Н.В. Чебанова // Розвиток наукових досліджень 2008: матеріали IV Міжн. наук. – практ. конф. – Полтава. – 2008. – Т. 3. – С. 158– 162.

40. Чебанова Н.В. Новий погляд на амортизацію необоротних активів підприємств залізничної галузі / Н.В. Чебанова // Обліково-аналітичне і

фінансове забезпечення корпоративного управління: міжнародний досвід та вітчизняна практика: матеріали Міжн. наук.-практ. конф. – Харків: ХНАМГ, 2009. – С. 61– 62.

41. Чебанова Н.В. Проблеми достовірності та надійності фінансової звітності / Н.В. Чебанова // Проблеми та шляхи вдосконалення економічного механізму підприємницької діяльності: матеріали Міжн. наук.-практ. конф. – Дніпропетровськ. – 2009. – Т. 5 – С. 47– 50.

42. Чебанова Н.В. Фінансові аспекти регулювання діяльності підприємств залізничного транспорту / Н.В. Чебанова // Проблеми міжнародних транспортних коридорів та єдиної транспортної системи України: матеріали 5 Міжн. наук.-практ. конф. – Харків: УкрДАЗТ. – 2009. – С. 91– 93.

Анотація

Чебанова Н.В. Стратегічне управління активами підприємств залізничного комплексу. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Українська державна академія залізничного транспорту, Харків, 2009.

У дисертації розроблено теоретичні основи та практичні рекомендації щодо утворення системи стратегічного управління активами підприємств залізничного комплексу (ПЗК) в умовах ринкової трансформації економіки. Розкрито економічну природу активів, розширено їх класифікацію з урахуванням вимог стратегічного управління. Визначено сутність категорії „портфель активів” ПЗК як головного цілісного предмета стратегічного управління підприємствами. Досліджено призначення та принципи організації стратегічного управління активами на ПЗК. Запропоновано комплексну систему показників формування і використання оборотних активів як інструменту аналізу, оцінки і планування господарської діяльності. Розроблено концепцію управління портфелем активів через індикатори (показники) їх стану, які пов’язані з зовнішнім середовищем, специфікою вирішуваних завдань і особливостями підприємства. Визначено місце і роль галузевої облікової політики в системі стратегічного управління активами, визначені головні її складові. Обґрунтовано пропозиції щодо забезпечення достовірності фінансової звітності і прозорості інформаційної бази ПЗК.

Ключові слова: активи підприємств, портфель активів, стратегічне управління, облікова політика галузі, достовірність інформаційної бази.

Аннотация

Чебанова Н.В. Стратегическое управление активами предприятий железнодорожного комплекса. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Украинская государственная академия железнодорожного транспорта, Харьков, 2009.

В диссертации разработаны теоретические основы и практические рекомендации по созданию системы стратегического управления активами предприятий железнодорожного комплекса (ПЖК) в условиях рыночной трансформации экономики.

Раскрыта экономическая природа категории „активы”. Характеристика „способность приносить экономические выгоды” включена в число его сущностных признаков. Расширена классификация активов. Общеизвестная классификация активов дополнена новыми критериями их дифференциации с учетом потребностей стратегического управления, а именно: необоротные активы группируются по степени их влияния на активы, финансовые результаты и источники капитала; оборотные активы – по уровню их соответствия требованиям рыночной среды (по критериям оборачиваемости, доходности, ликвидности, рыночной оценки их стоимости).

Определена роль стратегического управления повышения эффективности активов. Рассмотрены назначение, содержание, принципы организации и этапы формирования системы стратегического управления предприятиями. Показаны его схожесть и отличие от оперативного управления, планирования, прогнозирования.

Определена сущность и содержание категории „портфель активов” ПЖК как главного, целостного предмета стратегического управления предприятиями. При этом управленческие действия концентрируются не на эффективности отдельных составляющих активов, а на совокупном эффекте всего комплекса активов в целом.

Обоснована комплексная система показателей формирования и использования оборотных активов как инструмента анализа, оценки и планирования хозяйственной деятельности. Отличительная черта предложенной системы показателей состоит в ее комплексности, которая видится в том, что она: во-первых, охватывает как процесс формирования, так и процесс использования активов; во-вторых, позволяет исследовать фактический уровень эффективности активов, а также выявить риски потери достигнутого уровня эффективности в будущем в связи с возможным ухудшением финансового состояния предприятия и национального хозяйства в целом; в-третьих, может быть применена на разных этапах (направлениях) управления – в анализе, оценке,

планировании, прогнозировании, эффективности активов и в регулировании других сторон хозяйственной деятельности предприятия. Эта система включает как те показатели, которые применяются в деятельности ПЖК, так и те, которые являются новыми для управленческой практики железнодорожной отрасли. Особенно большая роль в управлении активами отводится показателям оборачиваемости активов на всех стадиях кругооборота стоимости предприятий, а также показателям риска инвестирования в активы.

В целях углубленного изучения эффективности функционирования активов в диссертации предложено использовать вариант факторного анализа на основе применения трех групп стоимостных и нефинансовых индикаторов (показателей) состояния активов предприятия, которые отражают зависимость эффективности активов от внешней среды, специфики решаемых управленческих задач, особенностей экономического состояния предприятия. Изменение этих индикаторов во времени указывает на тенденции и факторы динамики эффективности активов, изучение которых содействует обоснованию плановых мероприятий по ее повышению.

Раскрыта сущность и назначение отраслевой учетной политики как инструмента стратегического управления активами ПЖК, определены ее главные составляющие (методические основы организации учета, особенности учета отдельных элементов активов и капитала предприятий, система контрольных процедур для проверки надежности и обоснованности информационной базы, организация внедрения нормативов учетной политики). Среди мероприятий по повышению действенности отраслевой учетной политики наибольшее значение имеют рекомендации относительно усиления управленческого влияния контрольных процедур, призванных обеспечивать подготовку достоверной информации.

Обоснованы предложения по повышению уровня достоверности и объективности финансовой отчетности и прозрачности информационной базы ПЖК на основе применения разработанного соискателем структурно-уровневого анализа баланса предприятия. Метод состоит в расчете показателей структуры баланса и анализе тенденций их изменения. Рассчитываются показатели трех уровней анализа структуры баланса: на первом уровне исчисляются показатели структуры в виде удельного веса каждой составляющей актива (пассива) баланса; на втором исчисляются и анализируются коэффициенты ежегодного изменения удельного веса отдельных составляющих баланса; на третьем уровне структурного анализа определяются коэффициенты интенсивности этих изменений. Данные тех статей баланса, которые продемонстрировали на втором и третьем уровнях структурного анализа значительные колебания показателей во времени,

вызывают сомнения относительно их достоверности и объективности. Большие скачкообразные изменения показателей структуры могут объясняться либо резкими „сдвигами” учетной политики, либо другими форс-мажорными обстоятельствами, либо некорректностью расчетов, а потому требуют последующей дополнительной проверки соответствующей отчетности на достоверность и объективность.

Ключевые слова: активы предприятий, портфель активов, стратегическое управление, учетная политика отрасли, достоверность информационной базы.

Annotation

Chebanova N.V. Strategic management of railway complex enterprises assets. – Manuscript.

The thesis to obtain the scientific degree of the Doctor of economic sciences according to the specialty 08.00.03. – economics and management of national economy. – The Ukrainian State Academy of Railway Transport, Kharkov, 2009.

The theoretical and methodological directions of the assets strategic management and state regulation of economic activity of railway complex enterprises have been grounded in the thesis. The notional assets mechanism has been developed, the approaches to their classification have been improved, the directions of further development of the strategic assets management methods have been determined. The notion of “assets portfolio” has been formulated; the peculiarities of the strategic management mechanism by means of indicators have been established. The necessity of utilization of profit as a source of non-working assets depreciation defrayal has been grounded. It has been proved that the informational base of the strategic management is the financial reporting, methodical approaches to the objectivity estimation of which has been presented and method of analyses of the transparency of its elements has been developed.

Key words: assets enterprises, assets portfolio, strategic management, accounting policy branch, of informational base authentic.

Чебанова Наталія Володимирівна

**СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ПІДПРИЄМСТВ ЗАЛІЗНИЧНОГО
КОМПЛЕКСУ**

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Надруковано згідно з оригіналом автора

Відповідальний за випуск

Каличева Н.Є.

Підписано до друку 15.09.2009 р.

Формат паперу 60*90/16. Папір для розмножувальних апаратів.

Друк офсетний. Умовн.-друк. арк. 1,9.

Замовлення № 21. Тираж 100 прим. Безкоштовно.

Видання УкрДАЗТу. Свідоцтво ДК №2874 від 12.06.2007 р.

61050, м.Харків – 50, пл. Фейсбаха, 7

Друкарня УкрДАЗТ, 61050, м.Харків – 50, пл. Фейсбаха, 7